

ВПЛИВ МОРФОЛОГІЧНИХ ШКІЛ КАФЕДРИ АНАТОМІЇ З КЛІНІЧНОЮ АНАТОМІЄЮ ТА ОПЕРАТИВНОЮ ХІРУРГІЄЮ ПОЛТАВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО МЕДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ НА РОЗВИТОК МЕДИЧНОЇ НАУКИ ТА ОСВІТИ

Полтавський державний медичний університет (м. Полтава, Україна)

Анотація: Важливість анатомічних знань для розвитку медицини людство усвідомило від початку зародження цивілізації. Досягнення морфологічної науки завжди сприяли прогресивним змінам і в теоретичній, і у практичній медицині. Кафедра анатомії з клінічною анатомією та оперативною хірургією (оперативної хірургії та топографічної анатомії) ПДМУ з часу свого заснування завжди мала значні наукові здобутки, які суттєво вплинули на розвиток медицини свого часу. Особливу роль у цьому відіграли її наукові морфологічні школи. Творцем першої наукової школи був засновник кафедри О.І.Дудукалов. У новітній період історії значний внесок у розвиток науки зроблено школами Т.В.Золотарьової та М.С.Скрипнікова. Загалом, наукові школи залишили потужну спадщину, яка і сьогодні має значний вплив на розвиток сучасної медицини та медичної освіти.

Ключові слова: клінічна анатомія і оперативна хірургія, морфологія, наукова школа.

Abstract. Humanity has realised the importance of anatomical knowledge for the development of medicine since the dawn of civilisation. The achievements of morphological science have always contributed to progressive changes in theoretical and practical medicine. Since its foundation, the Department of Anatomy with Clinical Anatomy and Operative Surgery (Operative Surgery and Topographic Anatomy) of PSMU has always had significant scientific achievements that have significantly influenced the development of medicine in its time. Its scientific morphological schools played a unique role in this. The creator of the first scientific school was the founder of the department O.I. Dudukalov. In the modern period of history, the schools of T.V. Zolotareva and M.S. Skrypnikov made a significant contribution to the development of science. In general, scientific schools have left a powerful legacy that still significantly impacts the development of modern medicine and medical education.

Key words: clinical anatomy and operative surgery, morphology, scientific school.

Вступ.

З часів зародження класичної медицини людство усвідомило важливість анатомічних знань для розвитку мистецтва лікування. Завдяки досягненням морфологічної науки в різні історичні періоди відбувалися прогресивні зміни і в теоретичній, і у практичній медицині. Кафедра анатомії з клінічною анатомією та оперативною хірургією (оперативної хірургії та топографічної анатомії) ПДМУ з часу свого заснування завжди мала суттєві наукові здобутки, які впливали на розвиток медицини свого часу. Особливу роль у цьому відіграли численні наукові морфологічні школи, які існували на кафедрі протягом її 140-річної історії.

Метою дослідження.

Проведення аналізу ролі кожної із наукових шкіл кафедри анатомії з клінічною анатомією та оперативною хірургією у розвитку медичної науки свого історичного періоду.

Об'єкт і методи дослідження.

З використанням бібліосемантичного методу виконано науковий аналіз значення наукових морфологічних досліджень шкіл кафедри для розвитку анатомії та медицини у відповідні історичні періоди.

Результати досліджень та їх обговорення.

Творцем першої наукової школи сучасної кафедри анатомії з клінічною анатомією та оперативною хірургією, яка у 2024 році відмічає 140-річний ювілей, був засновник кафедри професор О.І.Дудукалов. Роботи цієї школи, що були присвячені дослідженню кісткове піднебіння, значно вплинули на розвиток щелепно-лицевої хірургії в Україні, а її засновник ува-

жається одним із перших щелепно-лицевих хірургів на теренах України. До здобутків наукової школи О.І.Дудукалова також належить обґрунтування розрізів при сечових затіканнях та хірургічне лікування сечових нориць, а також пропагування поглядів на топографічну анатомію як прикладну до хірургії науку [1, 2].

Школа професора С.М.Деліцина, який очолював кафедру з 1900 по 1903 рік, зробила суттєвий прорив у вивченні топографії органів шії при її рухах. Також вивчалися топографія нирок, фіксація органів заочеревинного простору, технології хірургічних втручань та знеболення з урахуванням анатомо-фізіологічних умов. Як педагог, С.М.Деліцин уважав за необхідне навчити своїх учнів «мислити фізіологічно, а оперувати анатомічно», що відображено у його науково-методичних працях. Для цього у навчальний процес активно впроваджувався хірургічний тренінг, в основу якого було покладено систему хірургічних вправ, що дозволяли активно набувати практичні навички з оперативної хірургії [2].

Професор Ю.Р.Пенський, завідувач кафедри у 1905-1909 роках, із учнями вивчав топографію органів черевної порожнини, що дозволило розробити унікальні методики операцій на шлунку та печінці. Роботи наукової школи Юліана Пенського високо цінили провідні хірурги того часу, а він особисто був науковцем зі світовим ім'ям. Печінковий шов Кузнецова-Пенського використовується і нині; серед інших помітних здобутків цієї школи методики резекції пілоричного відділу шлунка, перев'язка середньої

оболонної артерії, штучне формування сечового міхура з кишкової петлі тощо [2].

Із 1909 по 1915 рік кафедру очолював професор Б.Г.Пржевальський. Його наукова школа відома топографоанатомічними дослідженнями припирково-го простору, фасцій тазу та клітковинних просторів кисті. Роботи Броніслава Пржевальського та його учнів допомогли з'ясувати низку суперечливих питань щодо будови фасцій, клітковинних просторів та шляхів поширення гнійно-запальних процесів [2].

У 1916-1919 роках кафедру очолював професор Г.А.Валяшко. Георгій Валяшко та його послідовники особливу увагу звертали на функціональні особливості органів і тканин. Наукові роботи цієї школи мають топографоанатомічний, патологоанатомічний, експериментальний та клінічний характер, їх результати були впроваджені у тогочасний навчальний процес та значно вплинули на підготовку вітчизняних медичних кадрів. Найближчими помічниками Г.А.Валяшка були Ф.І.Булатников, автор одного з атласів з топографії органів черевної порожнини, та М.І.Ситенко, який згодом став директором Українського інституту травматології та ортопедії [2].

Особливо до потреб клінічної медицини були наближеними наукові пошуки школи О.В.Мельникова, очільника кафедри протягом 1923-1931 років. У цей період вивчалася хірургічна анатомія легень, доступи до піддіафрагмового простору, шлункові й кишкові нориці, сформовані після поранень черевної стінки. Викладання топографічної анатомії і оперативної хірургії у цей час набуло нового змісту: лекції висвітлювали навчальний матеріал відповідно до потреб практичної медицини, значна увага приділялася питанням індивідуальної типової та видової анатомічної мінливості, вивчалися найсучасніші на той час методики хірургічних втручань, практичні заняття з оперативної техніки та наукова робота студентів проводилися на базі спеціально створеного експериментального відділу. Таким чином, наукова школа Олександра Мельникова залишила глибокий слід і в науці, і в медичній освіті, започаткувавши викладання саме клінічної топографічної анатомії [2].

С.Л.Мінкін, завідувач кафедри з 1931 по 1940 рік, особливу увагу приділяв топографічній анатомії дитячого віку. Зважаючи на це, наукова праця школи Семена Мінкіна значно вплинула на підготовку дитячих хірургів та лікарів-педіатрів того часу [2].

Професор І.М.Фаерман очолював кафедру з 1940 по 1946 рік. Ісай Фаерман та його учні вивчали хірургічну анатомію легень, основи черепа та кисті. Роботи І.М.Фаермана «Досвід вивчення методики організації навчального процесу на кафедрі оперативної хірургії» та «Клінічна анатомія як навчальна дисципліна в медичному інституті» і сьогодні не втрачають актуальності й позиціонують цей розділ морфологічної науки як дисципліну з клінічним змістом [2].

У 1952 році завідувачкою кафедри було обрано видатну науковицю Т.В.Золотарьову, яка поєднувала практичну роботу хірурга з топографоанатомічними дослідженнями. Широко відомі її роботи з вивчення індивідуальної анатомічної мінливості топографії нервів передньо-бічної черевної стінки. Створена нею школа морфологів ґрунтовно досліджувала топографію голови та шиї людини. Результати цих наукових робіт залишаються актуальними і сьогодні, викорис-

товуються у практичній медицині та вивчаються здобувачами освіти у курсі клінічної анатомії і оперативної хірургії голови та шиї.

Після Т.В.Золотарьової вивчення індивідуальної анатомічної мінливості продовжила потужна наукова школа її учня та послідовника, М.С.Скрипнікова. Микола Сергійович створив сучасну школу морфологів, наукові інтереси якої охоплювали не тільки суто анатомічні проблеми, а й низку практичних аспектів, зокрема розробку новітніх оперативних методик та створення сучасних шовних матеріалів. Із 1978 по 2006 рік академік М.С.Скрипніков очолював кафедру, завдяки його наполегливим зусиллям топографічна анатомія та оперативна хірургія досягла неабияких успіхів, найвищого розквіту. Під керівництвом Миколи Сергійовича було виконано та захищено 20 докторських і 50 кандидатських дисертацій. Матеріали дисертаційних робіт, виконаних представниками цієї наукової школи, активно впроваджувалися у лікувальну, наукову та освітню діяльність [3]. Про їхнє значення для сьогодення свідчить той факт, що навіть у найсучасніших підручниках з клінічної анатомії та оперативної хірургії є посилання на результати наукових досліджень, проведених представниками наукової школи М.С.Скрипнікова.

Нині у складі колективу кафедри анатомії з клінічною анатомією та оперативною хірургією продовжують працювати учні М.С.Скрипнікова, які продовжують і розвивають традиції його наукової школи [4, 5, 6, 7].

На сьогодні на кафедрі готуються до апробації й офіційного захисту дві дисертаційні роботи на здобуття наукового ступеню доктора філософії, та триває робота над виконанням трьох досліджень.

У 2023-2024 навчальному році науково-педагогічні працівники кафедри викладали 11 освітніх компонентів для здобувачів вищої освіти бакалаврського та магістерського рівнів. При створенні робочих програм навчальних дисциплін, колектив кафедри, враховує багаторічний досвід її наукових шкіл, досягнення своїх попередників, що відображається у навчальному процесі, зокрема висвітлюються результати морфологічних та клінічних досліджень. Для кращого опанування теоретичними знаннями із клінічної, топографічної та вікової анатомії та оволодіння практичними навичками із оперативної хірургії, науково-педагогічні працівники кафедри запропонували ввести до складу вибіркових компонентів усіх освітньо-професійних програм, які реалізуються на кафедрі, нові дисципліни. Так, для здобувачів бакалаврського рівня освіти передбачається вивчення «Анатомії людини у симуляційних технологіях», де провідну роль будуть відігравати імерсійні методи навчання.

Висновки.

Аналіз багаторічної роботи кафедри анатомії з клінічною анатомією та оперативною хірургією (оперативної хірургії та топографічної анатомії) ПДМУ свідчить, що протягом усієї історії існування, створені на її базі наукові школи завжди мали значні наукові здобутки, які суттєво вплинули на розвиток медицини й медичної освіти свого часу та не втрачають своєї актуальності понині.

Література

1. Tsyhanenko AYa, redaktor. Istoriya Kharkivs'koho derzhavnoho medychnoho universytetu. 200 rokiv. Kharkiv: VPTS «Kontrast»; 2005. 752 s. [in Ukrainian].
2. Tsyhanenko AYa, redaktor. Vcheni Kharkivs'koho derzhavnoho medychnoho universytetu. Kharkiv: VAT «Vydavnytstvo «Kharkiv»; 2005. 470 s. [in Ukrainian].
3. Bilash SM, Skrypnikova TP, Skrypnikov AM, Skrypnikov PM, Pronina OM, Polovyk OYu, ta in. Zhyttyevyy ta tvorchyy shlyakh M.S.Skrypnikova: cherez pryzmu zhyttya. Visnyk problem biolohiyi i medytsyny. 2021;2(160):9-10 [in Ukrainian].
4. Bilash SM, Pronina OM, Koptev MM. Suchasni aspekty vyvchennya klinichnoyi anatomiyi ta operatyvnoyi khirurhiyi. Materialy navch.-nauk. konf. z mizhnar. uchastyu Aktual'ni problemy suchasnoyi vyshchoyi medychnoyi osvity v Ukraini; 2019 Ber 21; Poltava. Poltava: UMSA; 2019. s. 18-20. [in Ukrainian].
5. Bilash SM, Koptev MM, Oliynichenko YAO. Vykorystannya keys-metodu u dystantsiynomu vyvchenni klinichnoyi anatomiyi i operatyvnoyi khirurhiyi. Proceedings of VIIIth International scientific and practical conference Modern problems in science; 2020 Nov 9-12; Prague. Prague: International Sciene Group; 2020. c. 308-310. [in Ukrainian].
6. Bilash SM, Koptev MM, Pronina OM, Pyroh-Zakaznykova AV, Oliynichenko YAO, Donchenko SV, ta in. Orhanizatsiya osvitynoho protsesu kafedry anatomiyi z klinichnoyi anatomiyei ta operatyvnoyi khirurhiyei na suchasnomu etapi rozvytku medychnoyi osvity. Visnyk problem biolohiyi i medytsyny. 2023;2(169)(dodatok):35-36. [in Ukrainian].
7. Bilash SM, Koptev MM, Pronina OM, Pyroh-Zakaznykova AV, Oliynichenko YAO, Donchenko SV. Problem aspects of students practical training in clinical anatomy and operative surgery at the undergraduate stage. Visnyk problem biolohiyi i medytsyny. 2022;2(164):301-304.